

Józef Bohdan Dziekoński

Sendivoj

TEMNÝ ALCHYMISTA

Mysteriózny historický román o tajuplnom okultistovi

EUROPA

Józef Bohdan Dziekoński

EUROPA

Józef Bohdan Dziekoński: Sendivoj – temný alchymista

Preklad a doslov © Tomáš Horváth 2013

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2013 **bee&honey**

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2013

Ako ôsmy zväzok edície Liga výnimočných vydalo © Vydavateľstvo

Európa, s.r.o. 2013

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-03-4

Sendivoj

TEMNÝ ALCHYMISTA

ZVÁZOK 8

Prológ

Uprostred rajskej záhrady stáli dva zázračné stromy sveta: strom poznania a strom života. Ovocie jedného z nich bolo ľuďom dovolené jesť, ale to druhé im pre ich nevinnosť bolo zapovedané. Fénix, vtedajší kráľ okrídleného rodu, hniezdil medzi konármi: on jediný sa živil nesmrteľným ovocím bohov zo stromu múdrosti.

Eva sa k nemu žiadostivo priblížila a chcela ho odtrhnúť, keď tu Fénix, svedok odvekej pravdy, zvýšil hlas a prorocky jej povedal: „Kadiaľ blúdiš, ty, zvedená na zlú cestu? Čo uzrieš, keď sa tvoje oči otvoria? Nechápeš, že budeš bohyňa a uzrieš sa nahá, uvidíš svoju biedu?!“ Pohľad Evy však utkvel na klamlivom ovoci a na ľstivom zvodcovi: prestúpila zákaz Stvoriteľa, nedbajúc na prorocký hlas vtáka.

A tu sa hneď na všetkých tvorov zniesla smrť – a Fénix, od nich odlúčený, mal naveky ostať nevinným svedkom raja. No aj on musel spolu so všetkým živým opustiť sídlo nevinnosti rovnako ako tí, ktorí sa dali zviazať. Neprial si už byť kráľom navzájom znepriatelených vtákov; jeho šťastný, pokojný trón obsadil krutý krvilačný orol. A v temnom otrávenom pozemskom vzduchu si nesmrteľnosť mohol udržať len pomocou premeny – premeny, ktorá ho každých sto rokov rýchlo a nádherne omladí.

Keď sa blíži jeho hodina, je mu dovolené priletieť do Edenu. Zo stromu života a stromu poznania poodlamuje staré a suché halúzky a jeho telo vzplanie na hranici. Strom poznania ho usmrť a plameň stromu života mu dá novú mladosť. A vtedy sa znovu vráti na púšť, nariekajúc nad stratným rajom, a vráti sa k novému zmŕtvychvstaniu – ten krásny, jediný svedok nesmrteľnej pravdy, tak zriedkavo vídaný a ešte zriedkavejšie započutý v našom svete.

Poznámka.

Ak každá kniha potrebuje predhovor a predhovor má byť zasa len odporúčaním a ospravedlnením autora pred

čitateľom, ako je teraz často zvykom, tak táto skica by si určite vyžadovala obranu pred kritikou, ktorá by bola dlhšia, než je ona sama. Keďže som však hlboko presvedčený o len sprostredkovateľskej hodnote takýchto diel, rozhodol som sa namiesto úvodu či predhovoru umiestniť na začiatku túto peknú Herderovu legendu, nabitú významami, ktorá dostatočne poukazuje na duchovné snaženie tohto spisu.

Alchýmia, tajná náuka, toľké roky podnecujúca zvedavosť a ľudské vášne, nech sa už o nej uvažuje z akéhokolvek stanoviska, otvára neohraničený priestor fantázii.

Hranice skutočnosti sa tu stierajú a rozpúšťajú v zázračnosti, ktorá opäť – posvätená historickými prameňmi, rozprávania – nadobúda umeleckú pravdu, aká dostojí všetkým nárokom umenia. Bolo by zbytočné dokazovať, že takýto predmet je pre romantické básnictvo nadmieru príťažlivý: z tohto dôvodu každá literatúra akéhokolvek vzdelanejšieho národa obsahuje diela, ktorých základom či obsahom sú alchýmia alebo s ňou pribuzné učenia.

Autorovi tohto drobného spisu menej išlo o originalitu jednotlivých nápadov, a preto sa nevyhýbal už skôr sformulovaným myšlienkam, ktoré sa mu naskytli v historických prameňoch, pretože celok tejto práce verne vychádza z nepočetných príbehov, ktoré nám história zanechala o našej významnej národnej osobnosti, ktorá bola vo svojej dobe veľmi slávna. Jednotlivé fakty však autor podriadil vlastnému, samostatnému zámeru.

Život Michala Sendivoja, ktorý sa dnes črtá akoby cez závoj hmly, predstavuje práve tie životné podmienky, ktoré spolovice patria ezoterickej náuke, spolovice zasa skutočnosti; a ak nám možno oprávnene vyčítať, že autor nevedel túto poetickú postavu využiť lepšie, tak mu prinajmenšom nikto nemôže vytknúť malú svedomitosť vo vykreslení vonkajších detailov.

I. ČASŤ

VEK ZANIETENIA

„Poézia je bránou múdrosti.“

Grzegorz zo Sanoka

Ktorý možno opustiť

*„Keď sa Strelec s Pannou a Váhami prechýli
Keď Rak a Kos si cestu pomýli
Tak morová nákaza, hlad, smrť a ničenie
Zostarnutého veku zvestuje obrodienie.“*

Proroctvá Nostradama

*„Narodil som sa, aby som bojoval proti pekelným
zástupom
a potýkal sa s diablom, a preto mnohé z mojich
kníh planú bojom a nutnosťou.“*

Dr. M. Luther

Už počas polovice šestnásteho storočia slnko viery čoraz väčšmi strácalo svoju nádheru. Veru, nie všade sa v žiari západu jagali kríže pyšných gotických svätostánkov: tieto stavby, výrečné svojimi tajuplnými tvarmi, obklopila temnota, stávali sa pre ľud nepochopiteľnými a ostatní ich pokladali len za politické ustanovizne vytvorené kvôli zisku. Len málokto pozeral na ich veže, žiariace znamením Spasiteľa, pretože všetci obracali svoje zraky k zemi, čo sa začínila bronieť krvou, ktorú prelievali ľudia, po prvý raz bojujúci za nové myšlienky.

Nad Prahou sa s tlmeným hrmením hromadili čierne mraky, tehotné tridsiatimi rokmi vražd a požiarov, ktoré mali zakrátko svojimi bleskami zapáliť Nemci.

Celý dejinný svet sa otriasal v základoch, lebo bolo zasiahnuté spoločné srdce všetkých – viera! Preto po všetkých tepnách európskeho systému štátov prebehol jediný veľký elektrický otras. Jednotlivé vulkány sa otvárali na rozmanitých miestach a vlny ľudu z rovín a dedín ako rozbúrený oceán s rachotom narážali na pyšné kaštiele a hrady, aj na bohaté kostoly tak ako na skaly uprostred mora. Niektoré sa porúcali, pričom pri svojom páde zadlávili aj dobyvateľov,

iné vzdorovali prúdu času a po nejakom čase sa premenili na zachované pomníky, maľované krvou a dymom. A tie búrky akoby boli symbolom odrôd neskorších storočí, zvestovateľmi novej strany v knihe dejín ľudstva.

Vodcami, ktorých hlas hýbal tisícami ľudí, neboli ani zámožní rytieri, ani geniálni stratégovia, ani mocné kniežatá, ale buď prostý potulný spevák, alebo do boja vyzýval mních či sedliak. Znaky na ich vlajkách boli živým výsmechom toho, čo počas stáročí uctievali.

No ani svet myšlienkového kvasu nebol menej búrlivý. Úcta k dávnovekým majstrom, ktorá trvala zopár stáročí, sa pretrhla. Z dôležitých postáv staroveku, kedysi odetých do doktorských baretov a tóg, sa teraz vysmievali a rozbíjali ich podobizne, podobne ako sochy svätých. Scholastika, ktorá toľké roky vládla spolu s Aristotelom, vybledla a blížil sa čas, keď ju mal verulamský kancelár navždy uvrhnúť do priepasti knižníc. Nadarmo niektoré sekty a triedy podvodným spôsobom bránili tento pilier vlastnej moci, ani tie najheroickejšie lieky nemohli vyliečiť scholastiku zo suchotín. Už sa nepri-Sahalo na majstrove slová. Všetko, v čo sa verilo, všetko, čo sa už pár storočí uznávalo za axiómu, za pravdu, teraz každý, kto len chcel, beztrešne problematizoval a sponchyboval medzi zástupmi učených mužov a každý názor sa stával kameňom sváru. Zástup sa okamžite rozdeľoval na rozmanité strany: šíky spisovateľov, dišputujúcich pod vlajkami starých majstrov alebo, naopak, novátorov, viedli rovnako urputné boje, ako sú tie so zbraňami. Náboženské spory, vedecké polemiky, hádky o živote a slobode, spory o antimóne, o tabaku, o vetných periódach, o Galénovi a Hippokratovi, o kozej vlne: spory o všetkých týchto veciach sa viedli s jednotvárnou tvrdošijnosťou, akoby stará Európa práve na toto vydávala zvyšok rytierskej energie, ktorý si ešte uchovala. Tlupy potulných študentov, poslední dožívajúci minstreli, z ktorých práce sa stalo obyčajné remeslo, proroci, alchymisti, astrológovia, čarodeji, pútnici premeriavali svet na všetky strany a všetci vykrikovali: „Ľudia! Tuto vám ukazujeme nové pramene života, nové sily! Čujte!“

A všetci hmatkali okolo seba ako v temnote, cítili, že sa blíži nová veľká epocha. Keďže nechceli alebo nedokázali tieto predtuchy vysvetliť, nazdávali sa, že ich osvietilo trvalé svetlo – nevšimli si, že nebo je zatahnuté čiernym súknom a krvavé blesky iba zatemňujú zrak. A v hĺbke tej scény sa týči kolosálna postava Luthera so sarkazmom na ústach, s Bibliou v jednej ruke a s hrst'ou popola z rozsudku zatratenia v druhej. Vznášala sa nad davmi ako zjavenie, ktoré nie je z tohto sveta. Jeho hlas už zaznieval z minulosti, no ozvena ešte jeho znenie rozširovala ako hlásna trúba ducha, ohlasujúceho premenu ľudstva. Jeho slová boli prosté, jadrné a zrozumiteľné a dotýkali sa smelo toho, čoho sa kedysi neodvážila dotknúť dokonca ani myšlienka. Prostý ľud tie slová prekvapili – a ľudia po prvý raz uvideli, že vo svojej reči smú svojou metódou beztretno kriticky uvažovať o tom, čo kedysi mohli iba počúvať a v čo museli len veriť: neskúmali následky, nepýtali sa na koniec, ale v jeho mene jeho krvou krstili svet nových predstáv. Keď už raz ľud napoly poodhrnul závoj sídla viery, chcel už potom vtrhnúť do samého jej srdca a pritom, ako boril, nepýtal sa, či stavba postavená na troskách bude trvácnejšia.

Posledný Tridentský koncil nadarmo zachmúrene zasaďal vo svojom kruhu. Celú kostolnú stavbu, celú stavbu cirkvi zachvátil do ohnivého objatia obrovský požiar: jazyky plameňov oblizovali aj jej posledné skryté zákutia a dôstojná skupina cirkevných hodnostárov netušila, že je už všetko stratené: ešte opojení veľkosťou Hildebrandov, Sixtov pyšne hľadeli, ako sa v diaľke rúcajú praskajúce horiace pozostatky, aby zo stovky strán zároveň objali Európu jediným ohnivým vírom reformácie: čakali zázraky, ale žiadne zázraky veru nepodporili pozemské túžby.

A tí, čo tliekali pasúcim sa plameňom, lebo chápali, že z popola povstane ľudstvo omladnuté, tí pyšní titani nemyśleli, že vlastný rozum ich tak rýchlo zhodí ešte nižšie.

A zatiaľ, kým počas takýchto bojov chceli ustáti zložiť ruky do lona a na chvíľku si oddýchnuť, za vraždami, požiarom a svárom v ich stopách nasledovali hlad, podvody,

strašné, kedysi nepoznané choroby, a napokon epidémia moru, ktorá premeriavala svet veľkými krokmi, za sebou ťahala rubáš smrti a zmietala ním spustošené dediny a mestá.

A ľudia opäť z posledných síl povstali: na námestiach, po kazateľniach ohlasovali koniec sveta: a jedni s úzkosťou, druhí zasa s bezmocnou apatiou očakávali druhú potopu alebo náraz kométy. ¹

Všetky utrúpené myšlienky, smrteľne vyčerpané, akoby zúfalo hľadali novú pravdu, novú vieru. Satan, diabol, ktorý sa v tej dobe zjavil jednému z novátorov, bol skutočnou bytosťou, takmer viditeľnou: bol to neustále činný princíp zla, a kto sa zasvätil božskej pravde, musel sa nevyhnutne a všade stretávať s jeho útokmi. A ten istý Satan, akoby z výsmechu, akoby uprostred návratov čistého rozumu ľudom na príkladoch dokazoval, že viera je do duše človeka vrasť – a keď premenili vieru na náboženské tajomstvo, začali ju hľadať ešte nástojčivejšie v neviditeľnom svete, než predtým uprostred snívania a námahy.

Čarovný Orient, ktorý bol od čias krížových výprav lepšie známy, už dávno venoval Európe zrnka tých znalostí, ktoré sa dobre aklimatizovali a bujne prekvitali – a boli to: mágia, astrológia a alchýmia.

Boli ako tri stĺpy tajnej svätyne, v ktorej spočíval sťa v hrobe „kameň mudrcov“.

Tieto náuky však už vo všeobecnosti nechápali v duchu mudrcov – a síce vnútorne, ale ako zmyslové tajomstvá bezideových síl dočasného šťastia. Kameň mudrcov sa pokladal len za o málo viac než kúzelnícka Mojžišova palička, pretože zo skál doluje zdroje zlata a ľudom poskytuje večnú mladosť.

Na objavení veľkého tajomstva pracovali tisíce. Len nemnohí sa vede oddávali kvôli vede samotnej, kvôli pravde, veriac, že už každý pokrok je pre ľudstvo kameňom mudrcov; zato sa však rojili celé légie pseudoučencov, fúkačov do uhlíkov alebo ambiciózných páňkov a vládcov: tí venovali týmto výskumom svoj pokoj aj majetok. Neobetovali

sa, nestali sa kňazmi vedy, ale hľadali len hmotný zisk, chceli ihneď odtrhnúť ovocie dlhoročného štúdia, aby zlato a nadľudská sila pomáhali ich vlastnej pýche, egoizmu a žiadostivosti. Vzývali hviezdy, aby predpovedali ich lúpeže a potvrdzovali heraldické chiméry: tí ničomníci hľadali v diamantovom písme na nebi stopy svojho chvíľkového nečistého pozemského putovania. No predovšetkým všetci hľadali zlato.

„Zlato,“ hovoril Krištof Kolumbus, „je úžasná vec: zlato vytvára poklady, s pomocou zlata možno dosiahnuť všetko, čo sa vám len na svete žiada.“

V epoche zisku a kvasenia je zlato svetovým božstvom. Všetka námaha spočívala iba v tom, privolať to lenivé zlato z tajných skrýš, v ktorých sa schovávalo. Vtedy ešte nechápali veľkú novovekú ideu, že človek môže vytvoriť bohatstvo premenou podradnej hmoty na drahocenný predmet tým, že ho obdarí bohatstvom, ktoré spočíva v ňom samom: bohatstvom formy, umenia, rozumnej vôle – namiesto toho hľadali bohatstvo v hmote samotnej. Upínali sa k hmote, trýznili prírodu náruživou láskou, ba požadovali od nej dokonca aj život, nesmrteľnosť. No napriek toľko ráz vyhlásením bohatstve Lulliusov či Flamelov, nájdené zlato sa ukazovalo len nato, aby vzápätí utieklo: a utekalo, zanechávajúc metalurga vyčerpaného. Nemilosrdne sa tavilo, a s ním aj ľudská podstata – jeho duša, život, položený na dne alchymistického téglika.

Vtedy, nešťastný a strácajúc nádej v ľudskú moc, zapieral sám seba, vzdával sa všetkého dobra, duše aj Boha. Vzýval zlo: diabla. Ako kráľ podzemných priepastí, určite mal byť absolútnym vládcom zlata. Len sa pozrite v stredovekých kostoloch na smutné vyobrazenie chudáka, ktorý predáva svoju dušu za zlato, ktorý sa stáva diablovým vazalom, kľaká si pred monštrum a bozkáva mu pazúry. K nemu mierila luza, bol to prefikáný podvodník, neschopný získať poklady, aké dokáže poskytnúť vôľa v zhode s prírodou: usiloval sa násilím a zločinom získať to, čo dokážu dať len práca, trpezlivosť a rozum.

Narastal počet obvinení a procesov a do všetkých bolo zapletené čarodejníctvo: tvorilo ich príťažlivú i desivú ozdobu.

Laboratórium

„*Mercurius: Povedz mi, čo hľadáš?*

Čo chceš? Čo zamýšľaš robiť?

Alchymista: Filozofický kameň.“

Scedivogius: Dialogus Mercurii

Alchymistae et Naturae

Alpy zaclonili slnko a vrhli na doliny obrovitánsky tieň – len vrcholky skál pokrytých večným snehom a ľadovcom sa jagali jasným svetlom. Z druhej strany už noc rozťahovala krepový plášť na nebeskú klenbu a zapalovala hviezdy v ich odvekom poradí. Z vysokej veže Kostola Panny Márie odbili hodiny dvadsaťštyri ráz a ponad múry a strechy Bazileja odletel ich zvuk do ticha večera, do údolia dôstojného Rýnu.

Bolo to začiatkom roka tisíc šesťsto tri, keď podoba miest zodpovedala časom, v ktorých sa bolo treba obávať sily zbraní a násilia, dokonca aj keď vládol mier.

Svetlá pozvoľna pohasínali a do temných, úzkych a kľukatých uličiek, lemovaných vysokými domami, sa večer odvážil vydať iba málokto. Len tu a tam sa náhlivým krokom vracal domov oneskorený mešťan s lampášom a okovanou palicou v ruke. Ešte neskôr prebehne s krikom huf potulných študentov s kopou starých dedkov a žobrákov a pridá sa k nim aj ne jeden mestský vojak s kopijou: radšej sa dá do spolku s nočnou chamradťou, než by mal zvädzať krvavé boje potme a s neistým výsledkom. Keď aj títo prešli, zatrúbí z veže temný zvuk rohu a vtedy vyjde do ulíc nočný vartáš. V hnedom plášti, čudesne spestrenom našitými bielymi lebkami, zvoní rozbitým zvoncom a volá monotónnym záhrobným hlasom:

„*Modlite sa za mŕtvych!*“

A jeho pomalé kroky sa dlho rozliehajú na dlažobných kameňoch. Zatiaľ už pozhasínali všetky svetlá a tu znovu

divo zavyje roh z kostolnej veže: na znamenie, že opäť zase jednu hodinu času pohltila večnosť.

Celý Bazilej, cez deň taký hlučný a živý, je teraz ako vymretý. Len v jednom z domov na hornom konci mesta, v úzkom zamrežovanom okienku pod ostrou lomenicou sa mihoce krvavé svetlo. Raz pohasne, potom sa opäť rozžiarí, mení farbu a z vysokého komína uprostred hustého dymu občas vybuchnú iskry a uletia, zmiznú v temnote: vtedy sa plechoví draci koruhvičiek a odkvapových rúr na strechách lesknú v temnote a zdajú sa ako živí. Ten dom je bezpečný: večer ho každý obyvateľ radšej obíde – stráži ho historka z nedávnych čias, a teda tým viac sa jej verí.

Niekoľko rokov bola pracovňa opustená, no teraz v nej už zopár mesiacov každú noc žiarilo svetlo.

Býval v nej mladý Poliak, síce neznámy, no jeho meno sa malo zanedlho presláviť po celom svete. Zámerné si vybral toto ústranie, aby sa mohol slobodne venovať práci, pre ktorú opustil rodný dom, obetoval jej svoju mladosť so všetkými jej slasťami. Volal sa Michal Sendivoj a v tom čase mal dvadsaťštyri rokov.

Neveľkú izbu osvetľovala lampa, v kozube horeli slabým modrastým plameňom uhličky, ktoré boli obložené okolo trojuhelníkového téglíka. Vedľa na lavici sedel Sendivojov sluha Ján Bodowski: unavený prácou, bdením a nudou driemal opretý o stenu s hlavou spustenou na prsiach a s natiahnutými nohami.

Pred stolom, zaprataným sklenými a kovovými náčiniami rozmanitých tvarov, odpočíval mladý alchymista, obklopený haldami kníh. Pred ním ležal roztvorený foliant, traktáty Bazileusa Valentína. Vpil sa doň pohľadom, no ľahko bolo možné pobaďať, že ten pohľad teraz nehľadá myšlienky v slovách na stránke: vrhnutý ako kotva, keď sa pozornosť koncentruje na povrchu, a v hĺbke duše sa v zástupoch roja príšerné sny.

– Ničového nič! – zvolal napokon tlmene a udrel rukou po knihe s hlbokým znechutením a nevierou. Myšlienky, rozpálené dlhým napínaním, začínali sa čoraz väčšími trieštit' a vybuchovať do mimovoľných slov.

– Toľko rokov práce, toľko dní bez prestávky a nocí bez odpočinku žijem len tým jediným svetlom... A navôkol je ešte väčšia temnota než kedykoľvek predtým!

– Adela! Od okamihu, ako som ťa uzrel, nadšený tou myšlienkou, dýcham len ňou, na ňu hľadím ako na spásnu hviezdu – a tá hviezda sa premenila na bludný plamienok a vodí ma po scestiach klamstva!

– Ach, nádej! Aký diabolský výmysel! Hydra, ktorej skúsenosť každú hodinu odtŕha sto hláv a ona nás hneď v nasledujúcej hodine uvrhne do labyrintu našich vlastných snov, aby sa z nás potom vysmievala, keď sa v zúfalstve nevieme vrátiť na svet, vrátiť sa medzi obvyklé ľudské myšlienky, ktorým sme sa odcudzili! Od čias veľkého Herma Egyptá-
nia, Gréci, Rimania, Arabi, tie najmocnejšie mozgy, všetka chvála rozumného sveta, zasvätili svoje namáhavé úsilie veľkému tajomstvu. A čo je napokon z toľkých prác, aké stopy zostali po toľkých stáročiach? Slová, slová a nikde ani svetielko pravdy! Tamten pár desiatok rokov klamal seba samého – a po smrti, ako keby z pomsty, klame svojimi spismi iných!

– Ten zasa neveril, v hĺbke duše sa vysmieval z tajomstiev a šťastný podvodník, ktorého vyhlásili za adepta, za hrobom predlžuje svoju ukradnutú slávu hádankami – všade samá faloš, rúhanie! A vari mám ja, mladý, živiť šialenú myšlienku na odhalenie pravdy v jej predsieni!

– Že by to bolo všetko klamstvo? Že by ľudstvo tak dlho klamalo samo seba, až napokon, tak ako starý luhár, uverilo vlastnému klamstvu a podhodilo by, tak ako deťom hračku, úlohu hľadať kameň mudrcov?

– A tie hrby foliantov, kde jeden nápad, natiahnutý na škripec, vydáva hlas, o akom sa mu ani len nesnilo! A tie chvastavé uistenia toľkých tisícov učencov, a všetky tie zrejme svedectvá veľkej autority histórie – to všetko má byť len ilúziou alebo klamným podvodom? Ha! Potom celý učený svet nie je hoden ani len opovrhnutia!

– Nie! Nie, človek síce môže upadnúť, ale ľudstvo po-
blúdené nie je! Jedno klamstvo nedokáže žiť tridsať storočí!

Keď odmieta svedčiť rozum, tak zasa oživí nádej viera – ach, odpustite, vážené príznaky! Verím, v hĺbke duše verím v jestvovanie veľkého tajomstva a ja k nemu dospejem, alebo zahyniem!

– Abú Izmael! Môj majster, prenasledovaný mučeník pravdy, zjav mi ju! Neprezradím ju nehodným – ani ty by si ju nepoužil na lepšiu cieľ než ja!

– Nie je to vari šialený osud, opovrhovať zlatom, všetkými pozemskými bohatstvami, a chcieť zaň zaplatiť svojou vlastnou krvou, svojím spasením?! Dav uctieva trpezlivosť: keď pozerá na hlboké znaky vrások, aké predčasne vyryjú na čelo mučivé hádanky; dav je zhovievavý k nenásytnej žiadostivosti: z tvojich očí sa usiluje prečítať nádej na zlatú žatvu v jeho prospech. A potom ako druhého Kolumba po objavení zlatých krajín večnej mladosti odhodí ťa ako už nepotrebný nástroj.

– Adela! Keby si mi rozumela aspoň ty! Jediný tvoj pohľad vo mne prebúdza netušené sily. Tvoja láska bude korunovať šťastnú inšpiráciu – a to, čo oni nemohli preskúmať pre svoju túžbu po zlate, ja objavím kvôli tomu, aby som nimi opovrhol! Objavím, aby som ich zničil! Aby som vám ukázal, že tá modla, pred ktorou kľakáte, je hodná asi toľko, čo kus mizerného olova! Aby som všetku vašu veľkosť, ktorú máte v rukách a držíte pod zámkom, jedným slovom zničil – lebo veď čím by sa stal ten svet mocných vladárov, keby im vzali ich zlato! A vtedy, odrodilé ľudstvo, uznáš jedinou skutočnú pozemskú veľkosť – moc génia a lásky!

A v zamyslení mu hlava klesla do rúk, duch jeho snov zakončoval nemý rozhovor s predtuchami. V peci, ktorá sa nachádzala v dielni, začal kov, čo sa tam pražil v téglíku, silnejšie šumieť: Sendivoj sa obzrel, krotko pozrel na spiaceho sluhu a sám pohlol mechom, ale Ján precitol a pretierajúc si oči, vrátil sa k svojej robote.

– Pane, – povedal po chvíli, – uhoľný dym a hučanie vetru v komíne, to človeka omamuje a nenápadne uspáva. Lebo s nami, jednoduchými ľuďmi, to nie je tak ako s vami,

čo vám hlavou neustále prúdia myšlienky a nedajú vám zaspáť: u mňa hádam raz za týždeň, v nedeľu, mi čosi omráči mozog – nuž, dnes som zaspal, odpustite. A snívali sa mi také zvláštne veci...

– Vrav, Ján: sny sú neraz úprimnejšie a múdrejšie než skutočný život. A ty si vo sne iným človekom.

– Snívalo sa mi, že som bol v Krakove a opäť, ako kedysi na dvore u vašich rodičov, vyhrávali naplno trubači. Zdalo sa mi, že mladý pán je veselý ako kedysi, veselo ste tancovali, akoby ste si chceli vynahradiť toto dlhé obdobie žiaľu. A družina aj všetky známe tváre, samí naši, vás vítali úprimným úsmevom. Prisámbohu, mladý pane, vo sne sa mi zdalo, že ste šťastný – a ja tiež...

– Tu ti je otupno, Ján, chýbajú ti svoji... Vráť sa do Krakova.

– Ach! A na to nemyslíte, pane, čože by som si tam ja, úbohá sirota, počal? Tam, kde ste vy, mladý pane, tam je môj domov: vaše šťastie je aj mojím šťastím. Vaši rodičia ma vzali z ulice, im dlžím svoj život; s vami ma chovali, vám dlžím svoju službu. Lebo človek, hoci aj prostý, vycíti, že za dobré sa treba dobrým odplatiť – tak prikazuje svätá viera. Ale preto mi je aj nezriedka smutno, keď pozerám na to, ako sa, mladý pane, túlate po cudzích krajoch, ďaleko od svojich blízkych a takou biednou drinou si márnite mladosť. Už čoskoro, ak Boh dá, na svätého Jakuba minie päť rokov, čo ste naposledy opustili Krakov. Dobre, ja viem, to kvôli tej alchýmii; ja viem, že tvoríte veľké veci, ale je to naozaj nevyhnutné? Máte celkom slušné dedičstvo po rodičoch, aj pekný dom v Krakove, aj bohaté bane pri Komołowe – to veru na šľachtický život vystačí, mladý pán! A neviem, či tým pokusom získať bohatstvo z tých tégľov – bez urážky – najsvätejší pán Ježiš žehná... Mne sa tak veru nevidí! Alebo ten barón! Nevravím, vy sám viete najlepšie, s kým sa máte stýkať, ale neraz som počul, že dcéru nedá – a tá jeho panská irónia...

– Prestaň, – prerušil ho podráždene Sendivoj, – už som ti vravel, aby si to nespomínal. Rád ťa počúvam, tvoju reč,

lebo mi pripomína rodný kút! Ale ak nechceš, aby som ti prikázal mlčať, tak o barónovi už ani slovo!

– Prepáčte, pane, ja mám úprimné, nevzdelané srdce a čo počujem a cítim, to hovorím priamo. No ak vás tým urážam, prestanem. Lebo keď odídete do mesta a mňa tu necháte samého, je mi tak otupno a hrozne v tom zakliatom domisku, že utekám do krčmy, koľko mi len sily stačia, a tam človek neraz začuje to, čo mu nie je po vôli. Aké ste si len vybrali bývanie! A hoci je celé toto mesto kacírskym hniezdom, v Bazileji niet strašnejšieho domu než tento. Celý je čierny, akoby vytiahnutý z vyhne, a tí draci na streche, tie kamenné hady nad dverami – človek len naň pozrie, a hneď sa musí prežehnať. Ihneď, ako sme sa sem nasťahovali, pozrel som na ten obraz a okamžite mi čosi pošeplo, že človek, čo je tu namaľovaný, nie je veru žiadny svätý. Len sa pozrite, aké má oči. Z celej jeho tváre mu vyžaruje čosi také, akoby sa v tej maľbe ešte za jeho života ukrylo niečo z jeho ducha.

A zhovorčivý Ján zobral horiacu triesku z kozuba a osvetlil veľký portrét celej postavy, čo visel na protíľahlej stene.

Sendivoj vstal, pristúpil k obrazu a dlho naň uprene hľadel. Zobrazoval človeka hádam niečo vyše päťdesiatročného. Čelo mal vypuklé a lysé, na bokoch mu naň vrhali tieň chumáče riedkych šedivých vlasov; spod čierneho obočia prenikavým pohľadom hľadeli oči, ktoré akoby sa upierali na diváka obrazu. Ústa boli pootvorené vo výsmešnom úškrne a kučeravá brada a vlasy mu splývali na hrud'. Jedna ruka mu spočívala na kaftane a bolo v nej vidieť zlatú škatuľku; druhú mal spustenú, držal v nej zvitok papiera a celá jeho postava akoby vystupovala z obrazu smerom dopredu.

– On bol, pane, – hovoril ďalej sluha, – tiež alchymista. Prikázal vystavať tento čudsný dom a celý život strávil tu v tejto izbe. Kedysi údajne býval veľmi zámožný a mocný pán. Ale čo z toho, keď človek chce mať vždy ešte viac: a tak aj on tu v tomto kozube taval, pražil, varil, kým nepretrovil na alchymistické pokusy úplne všetko. Ochorela mu žena:

nuž nečudo, veď či vari nebolí hľadiet', ako všetko len tak chátra a hynie? A ním to ani nepohlo, len neustále ďalej dúchal do uhlíkov. No nakoniec, keď ľudskou múdrosťou nedokázal získať nič, požičal si tú diabolskú – taký to vzalo koniec.

Tu sa rozprávač zbožne prežehnal, podišiel bližšie, poobzeral sa navôkol a pokračoval už tichším hlasom:

– Mne to, pane, rozpovedal jeden starček, čo uňho slúžil, a prezradil mi to pod príslubom mlčania. Je to čistá pravda. A aj dosiahol, čo chcel: lebo keď raz zaklínal nečisté sily a nedokázal sa im postaviť, ešte zaživa z neho vytiahli dušu. Hoci ho pochovali v tom veľkom Kostole Panny Márie, jeho duša nedošla pokoja a hovorí sa, že tento dom navštevuje. Ja by som radil, pane, že netreba čerta dráždiť: odšťahujme sa odtiaľto. Práve tu, v tejto izbe, ho našla mŕtveho jeho žena. To je vdova po ňom, pane, tá chorá bledá žena, čo nám prenajala tieto izby. Úbohá žena, nech jej Boh požehná – veru, zle sa im vodí. Napríklad teraz, neborka, ťažko ochorela. A jej dcérka, dievča ako lusk, žiaľbohu, vädne a nevie si poradiť, už veru stráca hlavu. Veď nie je vari smutné vidieť, ako niekto z blízkych pomaly odchádza? Človek to vidí a nevie si dať rady: zmieta sa ako vo sne, no nemôže sa pohnúť.

– Je chorá? A prečo si nepovedal skôr, že potrebuje pomoc?

– Lebo sú tam, pane, zástupy doktorov a hádajú sa, brblú, a tá chuderka aj tak umiera. Teraz je noc, jej dcéra určite nespí, ale dozerá na ňu. Dievča si ide oči vyplakať. A dievčina je to pekná, hoci Nemka, a prisahám vám, že aj v Krakove by ste takú ťažko našli. Temperamentná, krv a mlieko, v očiach iskra – ale úbožiatko, len pozrite na ňu teraz. Ale už sa aj brieždi, už mesiac nad horami bronie: hviezdy pohasínajú a zanedlho je tu ráno. Možno ich počas dňa pôjdete pozrieť, mladý pane, lebo veru je pred Pánom Bohom zásluha navštíviť chorého.

– Pôjdem. Len ma teraz nechaj, Ján, nech si na chvíľku odpočiniem.

A ako sa ukladal na lôžko, s povzdychom vzýval sny o rodnom kraji, aby mu svetlými snami, rosou nádeje, posilnili utrápenú dušu.